Adalberta fon Krīdenera (1857–1933) ieguldījums ornitoloģijas attīstībā Latvijā

RUSLANS MATROZIS,
matruslv@inbox.lv

19. un 20. gadsimta mijā tieši Vidzemes vācbaltiešu dižciltīgo kārtu pārstāvji ir devuši vislielāko ieguldījumu mūsu zināšanās par daudzu putnu sugu izplatību, skaitu, fenoloģiju un citiem ekoloģijas jautājumiem mūsdienu Latvijas teritorijā. Viņi visi nāca no dzimtām, kurās vairākās paaudzēs mēdza aizrauties ar medībām, bet daži no viņiem bija paplašinājuši savu interešu loku, pievēršoties zooloģijai ar galveno interesi par putniem un zīdītājiem. Viens no viņiem bija Jaunjērcēnu muižas barons profesionāls mežzinis Adalberts fon Krīdeners (*Adelbert von Krüdener/Kruedener*[1], 1857–1933), kas vāciski lasošiem ornitologiem bija vairāk zināms kā autors/līdzautors četrām monogrāfijām par medību putniem – sloku, rubeni, mežirbi un medni, bet viņš savos rakstos sniedzis gadījuma ziņas arī par ornitofaunistiku (lielākoties Latvijas un mazliet Igaunijas teritorijā) un veicinājis lokālas medību kultūras un publicistikas attīstību. Tāpēc šajā biogrāfiskajā apkopojumā gribētu izvērtēt viņa ieguldījumu ornitoloģijas attīstībā tieši mūsu valstī.

Par Krīdeneru dzimtu

Pirmie Krīdeneru dzimtas pārstāvji iebraukuši Rīgā jau 13. gs., ar laiku izveidojot Krīdeneru tirgotāju kvartālu nesen nodibinātajā pilsētā. Nākamo gadsimtu laikā dzimta iesakņojusies trijās vācbaltu apdzīvotajās provincēs (Kurzemē, Vidzemē un Igaunijā), par sasniegumiem dažādās jomās ieguvusi dižciltību (1855. gadā barona titulu) un 19. gs. otrajā pusē bija viena no pazīstamākām vācbaltu augstmaņu dzimtām, kura visplašākā bija tieši Vidzemē. Adalberta fon Krīdenera vectēvs Magnuss fon Krīdeners (1764–1853) dzimis Viljandi ciemā Igaunijā, bet tēvs Pauls fon Krīdeners (1815–1897) piedzima Lielstraupes pilī Vidzemē. Pauls fon Krīdeners ar savu ģimeni apmetās 1852. gadā par 45 000 rubļiem nopirktajā Jaunjērcēnu muižā (*Wohlfahrtslinde*), nākamajos gados tur uzbūvējot kungu māju. Šeit piedzima un dzīvoja trīs Krīdeneru bērni (vēl seši bērni nomiruši agrā bērnībā) – vienīgais dēls Adalberts (08.06.1857.[2]) un divas māsas (Anna, 1852–1919; Marta, 1860–1944), kuras nebija precējušās, un īpaši viņām 1900. gadā blakus kungu mājai uzbūvēta "Freileņu māja", kura saglabājusies līdz mūsdienām (pašlaik tur atrodas Jērcēnu pagasta tautas nams un bibliotēka).

Adalberta izglītība un darbs

Kā daudzi tā laika bērni, arī Adalberts pamata izglītību ieguva mājas apstākļos. Zināms, ka viens no viņa mājskolotājiem (1870.–1871. gadā) bija jauneklis Hermanis Meijers (*Hermann Meyer*, 1849–1911), kurš vēlāk Tērbatas Universitātē izmācījās par medicīnas doktoru un ilgāku laiku strādāja par ārstu Popē, arī vēroja un medīja putnus. Adalberts turpmāko izglītību ieguvis Drēzdenē: 1868.–1870. gadā mācoties pie privātskolotājiem, 1874.–1876. gadā – privātā ģimnāzijā (*Krause-Jordan*), bet no 1876. gada septembra līdz 1878. gada martam viņš mācījies prestižajā Karaliskajā meža akadēmijā (*Forstakademie Tharandt*, dibināta 1811. gadā), to absolvējot ar mežziņa diplomu, pēc tam gadu stažējies Saksijas Pustelvicas meža apgabalā. Arī vēlākajos gados viņš regulāri apmeklēja šo pilsētu un komunicēja ar Drēzdenes muzeja ornitoloģiskās kolekcijas glabātāju Arnoldu Meijeru (*Arnold Bernard Meyer*, 1840–1911), kas arī interesējās par vistveidīgajiem putniem un publicējis monogrāfiju par aberatīvajiem īpatņiem un hibrīdiem (Meyer 1887). Adalbertam ļoti patika vācu komponista Riharda Vāgnera operas, tāpēc viņš regulāri apmeklēja Baireitas mūzikas festivālu (*Bayreuther Festspiele*; Anonym 1903).

[1] Dažādās publikācijās vairāk nekā 50 gadu periodā Adalberta Krīdenera uzvārds rakstīts divās formās – Krüdener un Kruedener, ērtības labad turpmāk atstāšu tikai pirmo formu. Latviski viņa vārds lietots kā Adalberts, bet vāciski/angliski kā Adelbert.

[2] Pēc vecā stila; pēc jaunā stila 20.06.1857.

Jaunjērcēnu muiža; pa labi – kungu māja (nojaukta 1986. gadā), pa kreisi – "Freileņu māja" (saglabājusies līdz mūsdienām), 20. gs. sākums. Fotogrāfija no Krīdeneru ģimenes arhīva, saņemta 2023. gadā no Jirgena fon Krīdenera (*Jürgen von Krüdener*).

Atgriezies dzimtenē, turpmākos 40 gadus viņš apsaimniekoja muižas mežus un pēc tēva aiziešanas mūžībā 1897. gadā – arī pārējo muižas saimniecību. Aktīvi darbojās Baltijas mežinieku biedrībā (*Baltische Forstverein*, dibināta 1868. g.), sešus gadus (1880–1886) strādāja arī valsts darbā – par miertiesneša vietnieku Cēsu-Valkas tiesas VIII nodaļā. Brīvo laiku veltīja medībām un ar tām saistītajām aktivitātēm, tai skaitā publicistikai.

Ornitoloģiskās publikācijas (1883–1928)

Par Adalberta aktivitātēm ornitoloģijā ir saglabājušās ziņas tikai viņa un citu ornitologu publikācijās, jo līdz šim nav izdevies atrast viņa dienasgrāmatas vai uzzināt par to likteni – tās varēja pazust juku laikos. Pēc autora apkopotās informācijas, Adalberts periodā no 1882. gada līdz 1928. gadam par dažādiem medību saimniecības jautājumiem, par zīdītājiem un putniem publicējis vairāk nekā 100 publikācijas (no īsām piezīmēm līdz grāmatām, tikai vācu valodā), bet par putniem mūsdienu Latvijas teritorijā atrastas vismaz 40 publikācijas. Ir grūti sastādīt pilnu bibliogrāfijas sarakstu, jo daudzi raksti publicēti vairākos Vācijas un Austrijas mednieku un dabaspētnieku žurnālos (piemēram, *Der Naturforscher, Der Waidmann, Wild un Hund, Deutscher Jagerzeitung, A. Hugo's Jagd-Zeitung*), kuri nav pieejami Latvijas sabiedriskajās bibliotēkās un kuriem nav pilnu komplektu brīvi pieejamos digitālajos resursos. Nav pilnībā apkopots arī Krīdenera publicēto rakstu saraksts vietējos mednieku žurnālos "*Baltische Waidmannsblätter", "Neue Baltische Waidmannsblätter"* (1901–1914), tāpēc turpmāk apkopošu informāciju no apzinātiem rakstiem.

Krīdenera publicētos darbus varētu sadalīt vairākās grupās. Visvairāk viņš rakstījis par vistveidīgajiem putniem, mazāk – par citām sugām (zooloģisko novērojumu aprakstos kopā publicētas ziņas par interesantākajiem novērojumiem par zīdītājiem un putniem), ir arī medību literatūras apskati, raksti tikai par zīdītājiem un publikācijas par citiem medību saimniecības jautājumiem. Neskatoties uz Krīdenera plašajām interesēm, 1901. gadā publicētajā krievu zoologu adrešu grāmatā viņš par savu pamata interesi norādījis tikai ornitoloģiju (Анонимный 1901). Spriežot pēc publikācijām, Krīdenera pamata interešu lokā bija medību putni, lielākoties vistveidīgie, par kuriem viņš publicējis visvairāk rakstu: mednis (Krüdener 1887a, 1890b, 1891a, 1897b, 1898, 1899, 1904), mežirbe (Krüdener 1883, 1885a, 1888a, 1888c), rubenis (Krüdener 1885c), baltirbe (Krüdener 1902c), medību fazāns (Krüdener 1912a, 1914); viņš arī regulāri komentējis un vietējai mednieku saimei reklamējis citu ornitologu publicētās grāmatas par vistveidīgo putnu sugām (Krüdener 1887b, 1887c, 1888b, 1889d, 1890a, 1890e, 1891b).

Adalberts fon Krīdeners. Fotografēts Konstantīna Grīna (*Constantin Grün*) salonā Rīgā. Attēls nav datēts, bet domājams, ka 20. gs. sākuma gadi. Fotogrāfija no Krīdeneru ģimenes arhīva, saņemta 2024. gadā no Jirgena fon Krīdenera (*Jürgen von Krüdener*).

Nelielas piezīmes Krīdeners publicējis par novērojumiem ķikutu riestā (Krüdener 1886a, 1886b), par mērkaziņu atlidošanu un novērojumiem riestā (Krüdener 1888b, 1902b), par lielās gauras netipisku novērojumu ziemā (Krüdener 1897a), par kāda zemnieka ar cirvi indiāņu stilā nogalinātu jūras ērgli Jaunkārķu muižā 29.01.1884. (Krüdener 1884), par zaļās dzilnas barošanos (Krüdener 1890d), par zīdastu neparasto uzvedību (Krüdener 1892b), melno strazdu sastopamību (Krüdener 1910d), par

Adalberts fon Krīdeners laivā Gaujā pie Ķeižiem ar Trikātas mežos nošautu medni 1898. gada pavasarī. Fotogrāfija ielīmēta Haralda fon Loudona dienasgrāmatā, oriģināls glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.

sīļu ziemošanu un to piebarošanu 1887./1988. gada bargajā ziemā (Krüdener 1889e) un par putnu vācu nosaukumiem Vidzemē (Krüdener 1893). Vēl vairāki apkopojoši raksti veltīti dažādiem neparastiem novērojumiem un fenoloģijai (Krüdener 1885b, 1886a, 1888a, 1889a, 1889b, 1889c, 1889e, 1892a), komentāriem un papildinājumiem attiecībā uz citu pētnieku publicētiem pārskatiem par vietējo ornitofaunu (Krüdener 1890c, 1910a, 1910c). Diemžēl, dzīvojot netālu no tolaik vēl neskartā Sedas tīreļa[3] un regulāri to apmeklējot, Krīdeners nav publicējis detalizētākus purva ornitofaunas aprakstus, sniedzis vien gadījuma ziņas, piemēram, par atrastu purva piekūna ligzdu 1888. gadā un par to, ka šajā purvā lielais piekūns nav ligzdojis, kaut gan īpaši tika meklēts (Krüdener 1890c).

Domubiedri

Samērā netālu (20 km no Jaunjērcēniem) dzīvoja jauns ornitologs, kolekcionārs, vēlākajos gados arī ceļotājs un jaunu putnu pasugu aprakstītājs Haralds fon Loudons (*Harald von Loudon*, 1886–1959), kurš vācu ornitologu žurnālā publicēja rakstu par rubeņa un baltirbes hibrīdu, kuru izdevās nošaut 02.08.1896. Trikātas mežos (Loudon 1897). Šo rakstu žurnāla lapaspusēs komentēja Adalberts fon Krīdeners, pastāstot par abu sugu hibrīdu ģimeni, kuru 1880. gadā novērojis viņa brālēns (Krüdener 1897c). Domājams, ka pēc šīs publikācijas abi iepazinās personīgi un turpmākajos gados uzturēja draudzīgas attiecības. Piemēram, 1904. gadā H. Loudonu uz vairākām dienām apciemoja ievērojamais angļu oologs[4] Henrijs Dresers (*Henry Eeles Dresser*, 1838–1915), kurš savā ceļojuma aprakstā sniedza ziņas par Loudona ievērojamo putnu kolekciju un veica ekskursijas Lizdēnu muižas apkārtnē; uz vienu dienu viņiem piebiedrojās Krīdeners (Dresser 1905).

Jāatzīmē, ka Adalberts gan pats publicēja savus putnu novērojumus, gan bija korespondents vairākiem citiem ornitologiem, kuri savos apkopojošajos rakstos izmantoja viņa sniegto informāciju par daudzu putnu sugu novērojumiem. Igaunijā dzīvojošajam vācbaltu baronam Ernstam fon Midendorfam (*Ernst von Middendorff*, 1851–1916) Krīdeners sniedza ziņas par gājputnu atlidošanu 1885.–1887. gadā (Middendorff 1886, 1888, 1890). Vismaz no 1888. gada līdz 1908. gadam Krīdeners sūtīja ziņas par dažādām putnu sugām austriešu ornitologam Viktoram Čusi cu Šmidhofenam (*Viktor von Tschusi zu Schmidhoffen*, 1847–1924), kurš publicēja apkopojošus pārskatus par putnu invāzijām un neparastiem faunistiskiem novērojumiem Eiropas mērogā. Krīdenera nosūtītās ziņas par novērojumiem Vidzemē publicētas pārskatā par riekstrožu invāziju 1885. gadā (Tschusi zu Schmidhoffen 1888), par zīdastu invāziju 1903./1904. gada ziemā (Tschusi zu Schmidhoffen 1905) un par stepes smilšvistiņu invāziju 1908. gadā (Tschusi zu Schmidhoffen 1909). Neparasts notikums – 1897. gada 10. maijā Jaunbrenguļu muižas apkārtnē sašauts melnais grifs, kuru nogādāja baronam Loudonam. Putnu kādu laiku turēja, līdz tas atveseļojās, bet vēlāk kļuva par barona ornitoloģiskās kolekcijas eksponātu. Loudona un Krīdenera ziņu par šo novērojumu Čusi cu Šmidhofens publicēja atsevišķā rakstā (Tschusi zu Schmidhoffen 1898).

Bibliotēka un putnu kolekcionēšana

Ņemot vērā tā laika tradīcijas un Adalberta padziļināto interesi par medību literatūru, viņš noteikti bija izveidojis labu privāto bibliotēku, bet līdz šim nav atrasta informācija par tās sastāvu un turpmāko likteni juku laikos pēc 1918. gada[5], kad viņš uz visiem laikiem pameta dzimteni. Izdevās atrast vien informāciju, ka vismaz 1903. gadā viņam bija izveidots savs ekslibris un ka 1905. gadā viņš iestājies vācu ekslibru biedrībā. Par putnu kolekcionēšanu liecina piezīme rakstā ar nosaukumu "No maniem medību zooloģiskajiem pierakstiem" (Krüdener 1889c), kurā viņš atzīmē, ka 1888. gadā papildi-

[3] A. fon Krīdenera dzīves laikā ģeogrāfiskajās kartēs (1866–1920) šo lielo augsto purvu (ar platību ap 9000 ha; pēc izmēra – trešo lielāko Latvijā) sauca (attiecīgi latviski, vāciski un krieviski): Tīreļa purvs/Tihrel Moor/Болото Тирель, Болото Тиреля пурвс, bet mūsdienās lietotais nosaukums – Sedas tīrelis – parādījās tikai krietni vēlākā periodā. Padomju gados (sākot ar 1954. gadu) purvs tika pamatīgi izstrādāts, bet 1999. gadā izstrādātajos un appludinātajos kūdras laukos un tuvākajā apkārtnē tika izveidots dabas liegums "Sedas purvs" (7240 ha), lai aizsargātu tur ligzdojošos un migrējošos ūdensputnus.

[4] Ooloģija – ornitoloģijas nozare, kas pēta putnu olas, savulaik – arī putnu olu kolekcionēšana.

[5] Intensīvi nodarbojoties ar vēsturiskās ornitoloģiskās literatūras meklēšanu savas bibliotēkas papildināšanai, vismaz pēdējos 20 gados šo rindu autors nav redzējis izliktu pārdošanā grāmatu antikvariātos nevienu grāmatu ar Adalberta fon Krīdenera piederības zīmi/ekslibri vai kādam citam pētniekam uzdāvinātu viņa raksta separātu. Latvijas Universitātes bibliotēkā ir viens Krīdenera separāts – raksts par medību fazānu (Krüdener 1912a) ar Rīgas Dabaspētnieku biedrības zīmogu, bet Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra krājumā ir raksta separāts par alni (1894). Iespējams, ka Krīdenera bibliotēka palika Jaunjērcēnu muižā un gāja bojā turpmākajos gados, atrodoties aktīvās karadarbības zonā.

nājis savu zooloģisko kolekciju ar 27 putnu izbāžņiem un vienu olu, kā arī vairākiem zīdītājiem. Tas apstiprina, ka viņam bijusi privātā putnu olu un izbāžņu kolekcija (ne tikai ar putniem, kuri iegūti mūsdienu Latvijas teritorijā). Par tās apjomu, papildināšanas veidiem un turpmāko likteni nav izdevies atrast vairāk informācijas. Kā jau daudziem medniekiem, arī viņa kolekcijā bija arī zīdītāju ādas un briežu dzimtas sugu ragi.

Neskatoties uz aktīvu darbību zooloģijā, Krīdeners diezgan vēlu (1895. gada 13. februārī) iestājās vāciskajā Rīgas Dabaspētnieku biedrībā (*Naturforscheren-Verein zu Riga*, darbojusies 1845.–1939. gadā), nākamajā gadā, samaksājot 40 rubļus, kļuva par mūža biedru un bija samērā pasīvs biedrs līdz pat savai aiziešanai mūžībā 1933. gadā. Publicētajos biedrības sanāksmju protokolos atrasta informācija, ka viņš biedrības muzeja papildināšanai dāvinājis atsevišķus putnus un zīdītājus: divus nošautus klinšu ērgļus no Jaunjērcēniem (848. sanāksme, 13.01.1903. un 850. sanāksme, 10.02.1903.). Spriežot pēc vēlāk publicētām ziņām, periodā no 1900. gada līdz 1903. gadam Krīdeners Jaunjērcēnos (Sedas tīreļa rajonā) kopskaitā nošāvis septiņus (divarpus gadu periodā; Grosse 1927) vai astoņus (Stoll 1904) šīs sugas īpatņus, publicējot par šo sugu divus īsus rakstus (Krüdener 1902a; Berger, Krüdener 1903). Savukārt 1912. gadā viņš īsā ziņā norādījis, ka vēl vienu klinšu ērgli noķēris (slazdā uz krituša zirga) Sedas tīreļa salā 20.12.1911., īpaši atzīmējot, ka pēdējos aptuveni 15 gados šajā vietā nošāvis vai noķēris 15 vai 16 ērgļus ar dažādu apspalvojuma krāsu (domāti dažāda vecuma klinšu ērgļi; Krüdener 1912b).

Krīdeners biedrībai vēl uzdāvināja ūdeles ādu (854. sanāksme, 24.03.1903.), ziemeļbrieža ragus no Sedas tīreļa (866. sanāksme, 01.12.1903.), liela zīdītāja skriemeli, kas izskalots Baltijas jūras piekrastē (911. sanāksme, 13./26.02.1906.[6]), jūraskraukli no Ungurpils, jaunu melno kliju no Moricsalas un kukaiņu piekūnu (991. sanāksme, 02./15.11.1909.[6]), ziemeļpūci, kas nošauta 20.04.1910. pie ligzdas, un divus sikspārņus no Lubānas (1006. sanāksme, 04./17.10.1910.[6]; Krüdener 1910b). Vēl publicēta ziņa, ka Krīdeners bija nosūtījis biedrībai iepriekš pieminētā A. Meijera monogrāfiju par vistveidīgajiem putniem ar attēliem, kurus biedriem parādījis biedrības 680. sanāksmē Rīgā 13.03.1895. (Anonym 1895).

Zināms, ka 1886. gadā Krīdeners ciemojās pie ievērojamā vācu ornitologa, putnu kolekcionāra un Vācijas ornitologu biedrības dibinātāja (prezidenta no 1876. gada līdz 1883. gadam) Eižena fon Homeijera (*Eugen Ferdinand von Homeyer*, 1809–1889), kura ievērojamo privāto putnu kolekciju papildināja ar iegūtajiem putniem (Blasius 1893).

Mednieku žurnāla redaktors (1900–1904) un citas aktivitātes

1900. gadā Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas medību cienītāju biedrības (*Vereine von Liebhabern der Jagd in den Gouvernements Liv-, Est- und Kurland*) un Baltijas tīršķirnes suņu mīļotāju biedrība (*Baltischen Vereins von Liebhabern reinblütiger Hunde*) bija vienojušās par nepieciešamību izdot savu periodisko izdevumu, kura lappusēs varētu publicēt informāciju par vietējiem notikumiem, medību tematiku un zooloģiju, kā arī rakstus par suņiem. Kļūt par jaunā izdevuma galveno redaktoru pierunāja Adalbertu fon Krīdeneru, kas tolaik mednieku aprindās Baltijā un vāciski runājošajās zemēs bija jau plaši zināms kā daudzpusīgs rakstu autors un medību literatūras speciālists, kurš interesanta žurnāla satura veidošanai varēja piesaistīt plašāku autoru loku. Par otru redaktoru izvēlēts cits medību rakstu autors Augusts Martensons (1843–?), kurš nesen bija publicējis grāmatu par medībām Baltijā (Martenson 1899)[7]. Jauno žurnālu nosauca "Baltijas medību lapas" (*Baltische Waidmannsblätter*); sākot ar 1901. gada janvāri to drukāja Aleksandra Groseta (1858–1919) apgādā Rīgā, apjoms – divas burtnīcas mēnesī. Diemžēl 1904. gada nogalē pēc strīda ar izdevēju Krīdeners pārtrauca darboties redaktora amatā. Domājams, iemesls varētu būt bijis tas, ka žurnāls nenesa izdevējam gaidīto peļņu, bet galvenais redaktors šo amatu ieņēma, strādājot pat bez atlīdzības; tikai no žurnāla pārdošanas iegūtajiem līdzekļiem tika segti pasta izdevumi (Anonym 1903). Ar nākamo gadu žurnāla izdošana atjaunota citā apgādā un ar jaunu nosaukumu – "Jaunās Baltijas medību lapas" (*Neue Baltische Waidmannsblätter*) un turpinājusies desmit gadus (līdz Pirmā pasaules kara sākumam).

1905. gada revolūcijas notikumi tikpat kā neskāra Jaunjērcēnu muižas ēkas, un saimniecība (1643 ha) īpaši necieta nemieru laikos (Caune 1930), bet nākamajā gadā (1906. gada 8. martā) 48 gadu vecumā Adalberts apprecēja 26 gadus veco Annu fon Striku (*Anna von Stryk*, 1880–1959). Šajā ģimenē piedzima trīs bērni: dēls Olafs (1907–1986), meitas Anna (1908–1994) un Ida (1911–1942).

Zināms, ka 1909. gadā un vēlākajos gados Krīdeners tika iekļauts biedrības "Zooloģiskais dārzs Rīgā" padomdevēju sastāvā, veicinot mūsu pirmā zoodārza atvēršanu 1912. gada oktobrī. Domājams, ka jaunu impulsu ornitoloģiskajām aktivitātēm sniedza arī dalība V Starptautiskajā ornitologu kongresā Berlīnē (30.05.1910.–04.06.1910.), kuru no mūsdienu Latvijas teritorijas apmeklēja Adalberts fon Krīdeners ar kundzi un Haralds fon Loudons ar kundzi.

Dzīve Vācijā (1918–1933)

1918. gadā beigās Jaunjērcēni atradās aktīvas karadarbības joslā, un Adalberts (61 gada vecumā) ar ģimeni bija spiests pamest dzimteni, izceļojot uz Vāciju, kur pēc trim gadiem apmetās uz pastāvīgu dzīvi Jēnā. Nodibinoties neatkarīgajai Latvijas Republikai, agrārās reformas laikā Jaunjērcēnu muižas teritorija tika

[6] Oriģinālais sanāksmju datējums, datumu vienlaikus minot gan vecajā, gan jaunajā stilā.

[7] Izdevums pieejams digitāli: https://dspace.ut.ee/items/83582c49-9ae4-4f69-9347-b8778f12754c

atsavināta un sadalīta daudzos zemes gabalos jaunsaimniekiem, bet ēkas piešķīra lietošanai Strenču virsmežniecībai (8. iecirkņa mežniecībai) un citām iestādēm. Tā kā Krīdeners bija zaudējis īpašumus, dzīvesvietu un ienākumu avotus, dzīves nogalē viņa vecumdienas acīmredzot noritēja visai trūcīgos apstākļos, dzīvojot īrētās telpās[8], un, domājams, uz dzimtajām vietām viņš vairāk netika braucis.

Trimdas gados Krīdeners pievērsās rakstīšanai, samērā īsā laika periodā publicējot četras grāmatas par putniem. Jau 1921. gadā Leipcigā iznāca monogrāfija par sloku (Krüdener 1921), grāmatas ievads autora parakstīts Šverīnes pilsētā Ziemeļvācijā. Nākamajos gados Adalberts pārstrādāja divas monogrāfijas par vistveidīgajiem putniem; tās bija mednieku pieprasītas, jo bija sen izpārdotas. Pirmā grāmata bija Alfreda Ludviga (*Alfred Ludwig*, 1846–1921) monogrāfija par rubeni (2. izdevums, publicēts 1894. gadā)[9], kuru Adalberts pārstrukturējis un papildinājis ar jaunākiem datiem, turklāt atstājot galvenā autora vārdu (Ludwig 1924). Viņš pārstrādāja un papildināja arī 1892. gadā izdoto austriešu ornitologa Franca Valentiniča (*Franz Valentinitsch*, 1826–1902) monogrāfiju par mežirbi[10], arī šajā gadījumā atstājot galvenā autora vārdu (Valentinitsch 1926). Abās monogrāfijās Krīdeners vien pievienojis titullapā piezīmi par savu ieguldījumu, kaut gan vēlākajos gados tās nereti tika citētas ar Krīdenera kā galvenā autora vārdu. Nepieciešams arī uzsvērt, ka otru nelielu monogrāfiju par mežirbi vācu valodā 1952. gadā publicēja diplomēts vācbaltu izcelsmes virsmežzinis Edgars Teidofs (*Edgar Teidoff*, 1883–1967), balstoties uz saviem mežirbes novērojumiem (un vismaz sešām publikācijām, 1907–1951) četrdesmit gadu periodā Latvijā (Teidoff 1952). Tātad abas vāciski publicētās grāmatas par mežirbi lielā mērā balstītas uz abu šo pētnieku novērojumiem mūsu valstī.

Adalberts fon Krīdeners ar nošautiem medņiem. Pārpublicēts no Lühr 1905.

Savukārt 1924./1925. gada ziemā Krīdeners sagatavoja un vēlāk publicēja savu monogrāfiju par medni, arī balstoties uz savām publikācijām un ilggadīgajiem novērojumiem Ziemeļvidzemes mežos (Krüdener 1928). Informācijas apkopojums par šo sugu bija mednieku pieprasīts, jo iepriekš izdotās līdzīgās grāmatas (autors vācu ornitologs Vilhelms Vurms (*Wilhelm Wurm*, 1831–1913)) abi izdevumi (Wurm 1874, 1885)[11] jau kādu laiku pārdošanā vairs nebija pieejami.

Neatkarīgajā Latvijā Krīdeneru ievēlēja par vācu mednieku biedrības "*Deutscher Jager Bund*" goda biedru un vairākos pasākumos klātesošajiem nolasīja viņa rakstus. Pēc Krīdenera aiziešanas mūžībā 1933. gada 9. novembrī šajā biedrībā rīkoja viņa godināšanai veltītu sanāksmi (17.11.1933.) un vēlāk, 21. decembrī, Rīgas vācu avīzē "*Rigasche Rundschau*" publicēja nekrologu, kur bija arī šādi vārdi: "*Visa Vācijas mednieku kopiena ir parādā mirušajam dziļu pateicību par viņa drosmīgo darbu. Tagad šis īpašais, uzticīgais vācietis atpūšas, brīvs no sava mūža darba, pūlēm un raizēm, un medību rags klusi paziņo: "Medības beigušās."* Būdams (*Karaliskās meža akadēmijas studentu medību biedrības*) *"Tharandter Jagdcorps" goda loceklis, viņš tika apbedīts tradicionālā veidā saskaņā ar akadēmiskajām paražām, un uz viņa svaigā kapa tika uzlikts ģerbonis federālajās krāsās. Arī viņa draugi un medību biedri uzlika zaļu zariņu uz viņa kapu uzkalniņa tālajā Tīringenes zemē kā atvadu sveicienu un pēdējo pateicības zīmi"* (Anonym 1933).

Par Krīdenera radiem – mednieki

Adalberts savos rakstos bieži atstāstīja interesantus notikumus par putniem; tos viņam izstāstīja vai uzrakstīja viņa radinieki, pārsvarā mednieki. Par diviem no viņiem gribētu pastāstīt

[8] Mazliet par Adalberta fon Krīdenera dzīves apstākļiem trimdā un noskaņojumu var izlasīt Elzes fon Kampenhauzenas (1883–1966) atmiņu grāmatā, kura nesen publicēta latviešu valodā (Kampenhauzena 2023).

[9] Latvijas Universitātes bibliotēkā pieejams grāmatas 2. izdevums (1894), eksemplārs no šīs mācību iestādes norvēģu izcelsmes profesora Embrika Stranda (1876–1947) privātās bibliotēkas.

[10] Jāatzīmē, ka Krīdeners vēl 1890. gada martā savā rakstā rakstīja par topošo Valentiniča grāmatu un saraksti ar Valentiniču (Krüdener 1890a) un īsi pēc grāmatas publicēšanas 1891. gada decembrī publicēja komentārus par to (Krüdener 1891a). Šajā grāmatā Krīdenera vārds pieminēts 79 (!) reizes (grāmata pieejama digitāli: https://www.zobodat.at/pdf/MON-V-AVES_0007_0001-0288.pdf).

[11] Otrajā grāmatas izdevumā (1885) Adalberta fon Krīdenera vārds parādās deviņas reizes.

vairāk. Viņa brālēns Harijs fon Valters (*Harry von Walter*, 1865–1937) dzimis Ērģemes muižā (*Ermes*; netālu no Jaunjērcēniem), miris Kalnamuižā (*Kallenhof*) pie Cēsīm, apglabāts Cēsu kapsētā. Studējis zooloģiju Tērbatas Universitātē (1886.–1888. gadā) un mežsaimniecību Drēzdenes karaliskajā meža akadēmijā (1888.–1889. gadā), no 1889. gada līdz 1918. gadam strādājis par virsmežzini vairākās vietās Igaunijā, kur arī vērojis putnus. Ir zināmi arī vairāki viņa putnu novērojumi no Latvijas teritorijas, piemēram, Adalberts pieminēja viņa novērojumus par klinšu ērgļa ligzdošanu Lugažu apkārtnē (domājams, pie Sedas tīreļa) un melnās klijas novērojumu pie Lugažiem (Krüdener 1890c). Harijs fon Valters pats publicēja tikai vienu piezīmi par putniem (Walter 1910; par klinšu ērgli), bet 1930. gadā pēc ornitologa Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*, 1886–1969) lūguma savus interesantākos putnu novērojumus pierakstīja kladē. Tranzē to pārrakstījis mašīnrakstā, vēlāk tekstam pievienojot septiņu Harija viņam adresēto vēstuļu (1929–1935) tekstus par dažādiem ornitoloģijas jautājumiem. Svarīgi atzīmēt, ka iepriekš minēto novērojumu norakstu (galīgi noformēts 1939. gadā, 53 lappuses, 85 sugu apraksti, iekšā ielīmēta Harija portreta fotogrāfija studiju gados un aprakstīta biogrāfija) saņēmu turpmākai glabāšanai/izmantošanai no Tranzē mazmeitas 2024. gada jūnijā (kopā ar daļu no pētnieka privātā arhīva un bibliotēkas). Šajā norakstā Tranzē atzīmējis, ka Valtera oriģinālā putnu piezīmju klade glabājusies pie viņa līdz 1944. gadam, droši vien vēlāk pazaudēta kara pēdējā gada juku laikos, tāpēc šīs noraksts uzskatāms par vērtīgu nepublicētu vēsturisku avotu par putnu sastopamību 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajās desmitgadēs, īpaši Igaunijas dienvidrietumu reģionos!

Cits radinieks – Edgars fon Krīdeners (*Edgar von Krüdener*, 1876–1964) dzimis Endzeles muižā (*Henselshof*; netālu no Rūjienas), līdz vācbaltu iedzīvotāju izceļošanai 1939. gadā dzīvojis un strādājis Latvijā, miris trimdā Berlīnē. Jau pēc viņa aiziešanas mūžībā 1970. gadā publicēta grāmata (vairāku autoru kopdarbs; Kruedener 1970[12]) par medībām Baltijā (Latvijā un Igaunijā), tajā arī tika iekļauti atsevišķi raksti: par putniem Engures ezerā (autors N. fon Tranzē), par medņu, mežirbju un ūdensputnu medībām (E. fon Krīdeners) un par zosu medībām (Freds fon Buhholcs (*Fred Baron Buchholtz*)). Nepieciešams atzīmēt, ka no Tranzē mazmeitas 2024. gadā saņēmu manuskriptu mašīnrakstā (71 lappusi; domājams, nepublicētu), kurā Edgars fon Krīdeners izklāsta savas atmiņas par notikumiem medību laikā Latvijā (ar vācu ornitologa Arnolda fon Fītinghofa (*Arnold von Vietinghoff-Riesch,* 1895–1962) komentāriem) un arī apraksta medības jaunības gados kopā ar savu tēvoci Adalbertu fon Krīdeneru. Šo manuskriptu Nikolajam fon Tranzē ar pavadvēstuli 1962. gada maijā nosūtīja Edgara sieva – Irēne fon Krīdenere.

Adalberta fon Krīdenera biogrāfijas un piemiņas pasākumi

Tā kā Adalberts Krīdeners aktīvi darbojās medību saimniecības jomā un regulāri publicēja tematiskus rakstus, viņa sekmīgā darbība tika pamanīta, un, sākot no 1893. gada, par to publicēti vairāki biogrāfiski raksti (Anonym 1893, 1903; Lühr 1905). Savukārt pēc viņa aiziešanas mūžībā publicētas tikai īsas biogrāfiskās ziņas vairākos izdevumos vācu valodā (Gebhardt 1964, 1970; Transehe 1965; Gottzmann, Horner 2007) un latviešu valodā (Matrozis 2007), bet plašāku pārskatu par Krīdenera ieguldījumu ornitoloģijā publicējis šo rindiņu autors krievu valodā (Матрозис 2020).

Pēdējos gados, pateicoties informācijai par Krīdeneru dzimtas pārstāvi, kas glabā liecības par dzimtu, izdevās sazināties ar Jirgenu fon Krīdeneru (*Jürgen von Krüdener*, 1938) un saņemt no viņa trīs skenētus attēlus un mazliet ziņu par Adalberta ģimeni. Jāatzīmē, ka nesen latviešu valodā publicētajā vācbaltu dižciltīgo dzimtu pārstāvju – fon Kampenhauzenu ģimenes atmiņu grāmatā var lasīt fragmentārus aprakstus arī par Adalbertu fon Krīdeneru (Kampenhauzena 2023).

Mūsdienās Adalberta fon Krīdenera atceres pasākumi, pateicoties aktīvās novadnieces Jērcēnu pagasta bibliotēkas vadītājas Ilvijas Ķimses kundzes ierosmei, regulāri notiek Jaunjērcēnu muižas "Freileņu mājā". Divos šādos pasākumos (23.04.2022. (Vīksna 2022) un 28.09.2024.) šo rindiņu autors klātesošajiem pastāstīja par Adalberta aktivitātēm un sasniegumiem ornitoloģijā. Manuprāt, šāds formāts ir visai veiksmīgs, tas ļauj apvienot zināšanas par 100–150 gadus seniem notikumiem ar mūsdienu aktualitātēm dabas izzināšanā un izpētē, turklāt ir lieliska iespēja to

[12] Atkārtots izdevums publicēts samērā nesen (2018. gadā).

Adalberta fon Krīdenera publicēto grāmatu vāki (1921, 1924, 1925, 1928) no Ruslana Matroža bibliotēkas.

Foto: G. Gailīte

Adalberta fon Krīdenera piemiņas pasākuma dalībnieki pie Jaunjērcēnu muižas "Freileņu mājas", 23.04.2022.

klātesošajiem pastāstīt, atrodoties vēsturiskajā ēkā, kura piedzīvojusi Krīdeneru ģimenes dzīves ainas!

Pateicības

Pateicos profesoram Dr. Jirgenam fon Krīdeneram (*Jürgen von Krüdener*) par atsūtītajām fotogrāfijām no ģimenes arhīva un laipnu atļauju tās izmantot šajā biogrāfiskajā pārskatā, kā arī Dr. Dorotijai Švarcei (*Dorothee Schwarze*) par iespēju izmantot viņas vectēva ornitologa Dr. Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*) arhīva materiālus par Adalberta fon Krīdenera radiniekiem. Liels paldies Jērcēnu pagasta bibliotēkas vadītājai Ilvijai Ķimsei par Jaunjērcēnu muižas pēdējā saimnieka atceres pasākumu rīkošanu, kuri arī veicināja šī pārskata sastādīšanu un publicēšanu.

Literatūra

Anonym 1893. Adelbert Freiherr von Krüdener. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 32 (09.08.1893.): 198–199. (Teksts pārpublicēts no vācu mednieku žurnāla "Der Waidmann" Nr. 24, 1893.)

Anonym 1895. Naturforscher-Verein. 690. allgemeine Versammlung an 13. März 1895. *Düna Zeitung*, Nr. 64 (18.03.1895.): 6.

Anonym 1903. Unsere Bilder. Carl Edgar Emanuel Adalbert Baron Kruedener-Wohlfahrtslinde. *Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau* 7 (Juli 1903): 52, 55.

Anonym 1933. Baron Adelbert v. Kruedener-Wohlfahrtslinde zu Gedächtnis. *Rigasche Rundschau*, Nr. 291 (21.12.1933.): 6.

Berger, Krüdener A.1903. Vom Steinadler. *Baltische Waidmannsblätter* 3 (10): 172–174.

Blasius W. 1893. Verzeichniss der ornithologischen Sammlungen E. F. von Homeyer. Braunschweig: Druck von Albert Limbach, 35 S.

Caune V. 1930. 1905. gada revolūcija Alūksnes un Smiltenes novadā. Rīga: Kultūras balss: 115.

Dresser H. E. 1905. An oological journey to Russia. *Ibis* 47: 149–158.

Gebhardt L. 1964. Krüdener, Adelbert Freiherr von. Die Ornithologen Mitteleuropas. Ein Nachschlagewerk, Giessen, Brühlscher Verlag: 199.

Gebhardt L. 1970. Krüdener, Adelbert Freiherr von. Die Ornithologen Mitteleuropas. Band 2. *Journal für Ornithologie* 111: 172.

Gottzmann C. L., Horner P. 2007. Krüdener, Adelbert Karl Imanuel Baron von. Lexicon der deutschsprachigen Literatur des Baltikums und St. Petersburgs. Band 2, H.-M. Berlin, Verlag Walter de Gruyter: 765–766.

Grosse A. 1927. Vogelzugbeobachtungen. *Korrespondenzblatt des Naturforschender Vereins zu Riga* 59: 27–31.

Kampenhauzena E. 2023. Elzas un Rūdolfa stāsts. Atmiņas no vecās Vidzemes. Rīga: Madris, 224 lpp.

Krüdener A. 1883. Weidmännische Mitteilungen aus Livland. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 10.

Krüdener A. 1884. Seltsame Tönung eines Adlers. *Der Zoologische Garten* 25 (8): 253–254.

Krüdener A. 1885a. Betrachtungen über das Haselhuhn und seine Jagd mit der Lockpfeife. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 10.

Krüdener A. 1885b. Ornithologische Mitteilungen aus Livland. *Der Zoologische Garten* 26 (5): 155–156.

Krüdener A. 1885c. Nicht "Baumschlaf oder Bedenschlaf" des Birkwildes sondern: Baumanschlaf und Bodenschlaf. *Der Zoologische Garten* 26 (11): 349–350.

Krüdener A. 1886a. Ornithologisches aus Livland. *Der Zoologische Garten* 27 (5, 9): 158, 290–291.

Krüdener A. 1886b. Der Balze der Pfuhlschnepfe (*Gallinago major* Bp.). *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 49 (06.12.1886.): 1.

Krüdener A. 1887a. Meine Auerhahnerlebnisse 1887. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 29 (18.07.1887.): 113–114.

Krüdener A. 1887b. Unser Auer-, Rackel- und Birkwild und seine Abarten. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 51 (19.12.1887.): 205–207.

Krüdener A. 1887c. Literarische Munition für den Waidmann. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 13 (28.03.1887.): 49–51.

Krüdener A. 1888a. Haselhahn und Waldschnepfe. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 11 (12.03.1888.): 1.

Krüdener A. 1888b. Literarische Jagdsignale. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 15 (09.04.1888.): 1.

Krüdener A. 1888c. Zur Naturgeschichte des Birkwildes. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 17–18: 1–16.

Krüdener A. 1889a. Aus meinem jagdzoologische Tagebuche 1888. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 2 (16.01.1889.): 1.

Krüdener A. 1889b. Aus meinem jagdzoologische Tagebuch II. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 5 (06.02.1889.): 17–18.

Krüdener A. 1889c. Aus meinem jagdzoologische Tagebuch III. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 12 (27.03.1889.): 47.

Krüdener A. 1889d. Aus der literarischen Jagdtasche. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 16 (24.04.1889.): 67–68.

Krüdener A. 1889e. Zoologisches aus Livland. *Der Zoologische Garten* 30 (6): 188–191.

Krüdener A. 1890a. Jagdzoologische Erörterungen. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 12 (19.03.1890.): 211–212.

Krüdener A. 1890b. Ueber Elchwild und Auerhühner. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (21.12.1890.): 1.

Krüdener A. 1890c. Ergänzende Bemerkungen zu dem Aufsatz über "Die baltischen Raubvogel". *Baltische Monatschrift* 37 (2): 131–148.

Krüdener A. 1890d. Zur Nachrung des Grünspechtes (*Gerinus viridis* Boie). *Der Zoologische Garten* 31 (3): 91.

Krüdener A. 1890e. Beitrage zu einer deutschen Monographie des Haselhuhnes (*Tetrao bonasia*). *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 7–8.

Krüdener A. 1891a. Eine Balzjagd-Episode. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 23 (08.06.1891.): 1.
Krüdener A. 1891b. Vom literarischen Pürschplade. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (14.12.1891.): 234–235.
Krüdener A. 1892a. Zoologische Bemerkungen. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (12.12.1892.): 326–327.
Krüdener A. 1892b. Auffallendes Benehmen des Seidenschwanzes (*Bombycilla garrula*). *Ornithologisches Jahrbuch* 3 (6): 259.
Krüdener A. 1893. Einige Lokalnamen aus Livland. *Ornithologisches Jahrbuch* 4 (4): 162–163.
Krüdener A. 1897a. Mergus merganser. *Wild und Hund* 3 (15): 90.
Krüdener A. 1897b. Auerhahnbalz. *Wild und Hund* 3 (15): 225–227.
Krüdener A. 1897c. Ergänzende Bemerkungen zu *Tetrao lagopoides* Nilss. in Livland. *Ornithologisches Jahrbuch* 8 (4): 148–149.
Krüdener A. 1898. Von der Auerhahnbalz in Livland 1898. *Düna Zeitung*, Nr. 210 (16.09.1898.), Nr. 216 (23.09.1898.), Nr. 222 (30.09.1898.), Nr. 228 (07.10.1898.), Nr. 234 (14.10.1898.): 150–151, 153–155, 159–160, 163–164, 165.
Krüdener A. 1899. Aphorismen über die diesjährige Balzperiode. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 32 (09.08.1899.): 196–198.
Krüdener A. 1902a. Noch einmal vom Steinadler. *Baltische Waidmannsblätter* 2 (6): 101.
Krüdener A. 1902b. Zum Schnepfenzuge. *Baltische Waidmannsblätter* 2 (7): 134.
Krüdener A. 1902c. Fuben Moorschneehühner auf Bäumen? *Baltische Waidmannsblätter* 2 (20): 366–367.
Krüdener A. 1904. Zur Charakteristik der diesjährigen Auerhahnbalz in Liv- und Estland. *Baltische Waidmannsblätter* 4 (11): 200.
Krüdener A. 1910a. Zur baltischen Ornis. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (8): 169–176.
Krüdener A. 1910b. Ein neuer Brutvogel für Südostlivland. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (11): 253–254.
Krüdener A. 1910c. Noch einmal über Baltische Ornis. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (14): 313–315.
Krüdener A. 1910d. Ueber die Einwanderung der Amsel. *Rigasche Rundschau*, Nr. 57 (11.03.1910.): 11.
Krüdener A. 1912a. Fasanjagd. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 8 (2): 25–28.
Krüdener A. 1912b. Wohlfahrtslinde. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 8 (3): 62.
Krüdener A. 1914. Zur wilden Fasanenzucht in Livland. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 10 (21/22): 485–486.
Krüdener A. 1921. Wenn die Schnepfen streichen. Leipzig: Richard Eckstein, 247 S. (Pieejama digitāli: https://dspace.ut.ee/items/a80b972e-565d-4888-b1c0-84e335e540a9)
Krüdener A. 1928. Das Auerwild. Naturgeschichte und Jagd. Neudamm: Verlag von J. Neumann, 160 S.
Kruedener E. 1970. Jagd im Baltikum. Hannover-Dohren: Verlag Harro von Hirschheydt, 247 S.
Loudon H. 1897. *Tetrao tetrix* L. × *Lagopus lagopus* (L.), *Tetrao lagopoides* Nilss. *juv*. in Livland. *Ornithologische Jahrbuch* 8 (1): 37–38.
Ludwig A. 1924. Das Birkwild. Vollständig neu bearbeitet von A. Baron Krüdener. 3. Auflage. Leipzig: Verlag von Richard Eckstein Nachfolger, 272 S.
Lühr F. 1905. Adelbert Baron Kruedener auf Wohlfahrtlinde. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 1 (3): 35–38.
Martenson A. 1899. Wald, Wild und Jagd in den russischen Ostseeprovinzen. Neudamm: Verlag von J. Neudamm, 132 S.
Matrozis R. 2007. Nozīmīgi notikumi un jubilejas 2007. gadā. *Putni dabā* 2007/1: 31–32.
Meyer A. B. 1887. Unser Auer-, Racjel- und Birkwild und seine abarten. Wien: Verlag von Adolph W. Künast, 95 S.
Middendorff E. 1886. I. Ornithologischer Jahresbericht (1885) aus dem Gouvernement Livland (Russland). *Ornis* 2: 376–396.
Middendorff E. 1888. II. Ornithologischer Jahresbericht (1886) aus dem Russichen Ostsee-Provinzen. *Ornis* 4: 273–300.
Middendorff E. 1890. III. Ornithologischer Jahresbericht (1887) aus dem Russichen Ostsee-Provinzen. *Ornis* 6: 163–200.
Stoll F. E. 1904. Ornithologische Notizen. *Korrespondenzblatt des Naturforschender Vereins zu Riga* 47: 77–107.
Teidoff E. 1952. Das Haselhuhn. Leipzig: Akademische Verlagsgesellschaft Geest & Portig K.-G., 35 S.
Transehe N. 1965. Kruedener, Adelbert Baron. In: Die Vogelwelt Lettlands – mit Berücksichtigung der Nachbargebiete, Hannover, Harro v. Hirscheydt: 187.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1888. Die Verbreitung und der Zug des Tannenhähers (*Nucifraga caryocatactes* L.). *Verhandlungen der Kaiserlich-Koniglichen Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien*: 407–506.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1898. *Vultur monachus* in Livland erlegt. *Ornithologisches Jahrbuch* 3: 118–119.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1905. Uber den Zug des Seidenschwanzes (*Ampelis garrula* L.) im Winter 1903/04. *Ornis* 13: 1–56.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1909. Der Zug des Steppenhuhnes, *Syrrhaptes paradoxus* (Pall.) nach dem Westen 1908. *Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt* 58: 1–41.
Valentinisch F. 1926. Das Haselhuhn. Vollständig neu bearbeitet von A. Baron Krüdener. 2. Auflage. Leipzig: Verlag von Richard Eckstein Nachfolger, 196 S.
Vīksna G. 2022. Jērcēnmuiža: par putniem barona fon Krīdenera zīmē. *Liesma*, Nr. 65 (28.04.2022.): 4.
Walter H. 1910. Notiz über einen Steinadler. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (21): 489.
Wurm W. 1874. Das Auerwild, dessen Naturgeschichte, Hege und Jagd. Stuttgart: Julius Hoffmann, 160 S. (Pieejama digitāli: https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11188087?page=5)
Wurm W. 1885. Das Auerwild, dessen Naturgeschichte, Jagd und Hege. Wien: Verlag von Carl Gerold, 339 S.
Анонимный 1901. Крюденер барон. Адресная книга русских зоологов. Санкт-Петербург: 29.
Матрозис Р. 2020. Барон Адельберт фон Крюденер (1857–1933) – лесничий, заядлый охотник и орнитолог Лифляндии и Германии. *Русский орнитологический журнал* 29 (1909): 1629–1641.

Summary

Adelbert von Krüdener (1857–1933) and his contribution to the development of ornithology in Latvia /Ruslans Matrozis/

At the turn of the 19th and 20th centuries, representatives of the German-Baltic nobility of Vidzeme made the greatest contribution to the knowledge of the distribution, number, phenology and other ecological aspects of many bird species on the territory of modern Latvia. One of them was Baron Adelbert von Krüdener (1857–1933) from the Jaunjērcēni Manor, a professional forester, well-known ornithologist and writer of many articles on hunting, who was better known to many German-speaking ornithologists as the author/co-author of four monographs about hunting bird species: about Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola* (1921), Black Grouse *Lyrurus tetrix* (1924), Hazel Grouse *Tetrastes bonasia* (1926) and Western Capercaillie Tetrao urogallus (1928). Unfortunately, Krüdener's contribution (published articles) on the occurrence, number, phenology, migrations and behaviour of birds in the territory of modern Latvia, and to the development of the regional hunting culture and literature is little known to ornithologists and birdwatchers of today. This biographical article describes the achievements of Krüdener in the development of local ornithology, based on the analysis of his more than 40 articles (published between 1883 and 1928, all in German) as well as other ornithologists' publications containing notes made by Krüdener.